

La Svizra es eir taliana e rumantscha

Sfidas, schanzas e spranzas pella promoziun da linguas

DA SIDONIA PAZELLER / ANR

■ **La Direcziun da dret internaziunal public (DDIP) e l'Uffizi federal da cultura (UFC) han organisà ün colloqui a Turich chi ha dat occasiun per discutir novas vias illa promoziun da las duas linguas minoritaras in Svizra.** Dürant üna davomezdi intera han rapreschantants e rapreschantants dal rumantsch e dal talian gnü la pussibilità da preschentar progets actuals e perspectivias illa lavur cullas linguas minoritaras.

«Il talian ed il rumantsch toccan pro la Svizra sco la tschiculatta ed il Matterhorn, ma displaschaivelmaing sun las ultimas duos chosas bler plü cuntshaintas co las prümas duos», manaja il cusglie-

federal *Ignazio Cassis* in seis pled final. El agiundscha ch'in congual cun oters pajais plurilingis s'haja in Svizra l'impreschiun chi's stetta bain, ma chi nu manca neir na quia da chosas chi sajan da müdar. Uschè sun gnüdas manzunas illa discussiun da podium cun *Sascha Zala*, *Christine Matthey*, *Ladina Heimgartner*, *Clau Dermont* e *Brigitte Jörjmann* impustüt la digitalisaziun e las medias sco schanzas per promover las linguas eir in futur. Eir la diaspora rumantscha es üna tematica chi gnarà vi e plü importanta pel mantegniment da la lingua. Dermont, co-president da la Pro Svizra Rumantscha, prenda pervi da quai: «Il rumantsch dess gnir sustgnü eir dadour il territori tradiziunal, e quai na be il secturs da scola-

ziun, dimpersè eir illas spartas dal minchadi.»

La FMR sco schanza ed exaimpel

«La Fundaziun Medias Rumantschas ha caracter da pilot, na be pel rumantsch, d'impersè eir per otras minoritads linguistics», manaja *Corina Casanova*, anteriura chanceliera federala e nouv presidenta da la FMR, in sia preschentaziun da la fundaziun. Eir Heimgartner vezza avantags illa collavuraziun tanter las medias publicas e privatas: «Natüralmaing cha nus eschan superbis d'ün tal proget chi ha il böt da ragiundscher la diversità maximala da las medias.» Chi va però eir oter ha muossà *Danilo Nussio*, cofundatur dal «Bernina online», in sia preschen-

taziun. La gazetta online es gnüda fundada sainza agüda da mezs finanziaus dal man public e furnischa infuormaziuns per tuot la Svizra taliana. Dermont manaja implü chi saja però eir da dar ün sguard i' l'avegnir e pretender soluziuns a lunga vista: «Che capita in tschinch ons culla FMR, s'haja lura amo medias stampadas?»

Na esser massa superbi dal passà

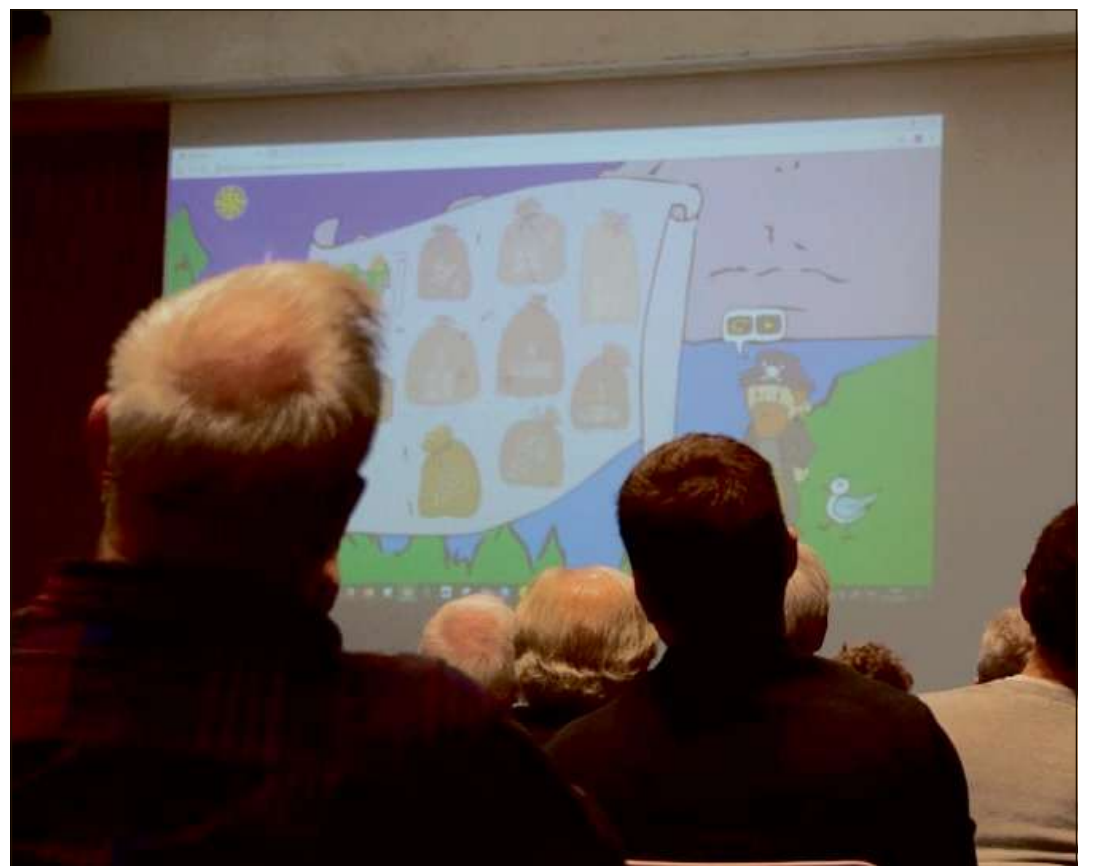
«Ün pajais funcziuna be cun curaschi da's refuormar», fa attent *Zala*, directur da Documents Diplomatics Svizzers, e tira adimaint cha per exaimpel eir il dret da vuschar per las duonnas svizras saja stat üna gronda refuorma ill'istorgia da la Svizra. Uschè saja da chattar ün consens

naziunal eir a regard las linguas minoritaras. Heimgartner as giavüscha pel futur da la promoziun da las linguas chi s'haja «curaschi e creatività», e manaja cun quai: «I's dess avair curaschi da pensar eir minchatant fingià al prossem e surprossem on, e creatività per pudair inspirar eir a linguas plü grondas.» Implü fa Heimgartner attent chi nu's dessa adüna be stender oura il man per tour, dimpersè eir dar inavo alch a la società. Per chi nu restan a la fin be ideas ed impromischiuns sco prodot dal inscunter a Turich faja dabsögn cha minchün s'ingascha pella promoziun da las linguas minoritaras, sco cha *Rico Valär*, moderatur dal colloqui, conclüda a la fin da la davomezdi: «Nus vain tuots nossas lezchas.»

Isabelle Chassot, directura da l'Uffizi federal da cultura, ha avert la dieta organisada da ses uffizi ensemen cun la Direcziun da dret internaziunal public.

FOTOS MAD

«La Svizra è er taliana e rumantscha»: Sut quest titel èn sa radunadas persunas ed instituziuns svizras engaschadas en la promoziun da las duas linguas.

■ PUGN DA VESTA

Zonas da Gore-Tex e luvratori d'experiments creativs

Colloqui plein perspectivias e realitads per las minoritads linguistics en Svizra

DA FLURIN BUNDI*

Cura che la confederaziun envida a siu colloqui per discutir la situaziun da sias linguas minoritaras sut il tetel «La Svizra è er taliana e rumantscha» serendan persunalitads ord politica, scienza e societad civila a Turitg. En realitad ei la Svizra lu denton stada taliana, franzosa ed era empau tudestga. Romantscha eis ella denton buca propi stada. Quei para ridicul sch'igl arranschament ha igl intent da sclarir tgei plazza ch'il romantsch ed il talian hagien en Svizra.

Las politicras ed ils experts presents han lu era concediu che las stentas e mesiras ch'ils cantuns e la confederaziun han priu entochen oz tonschien buc. En ina societad da transformaziun dil temps analog en in temps digital restien il romantsch ed il talian sut squetsch. Ulteriuras mesiras per mantener questas linguas seigien dumandadas, era ordeifer lur territori tradiziunal, aschia il tenor.

Ton pli fa ei surstar ch'il plaid dil cusseglier federal, *Ignazio Cassis*, il referat dalla directura dil Uffeci federal da cultura, *Isabelle Chassot*, ed autras presentaziuns ord il ravugl da persunalitads che sefatschentan professionalmein culla politica dallas linguas minoritaras en Svizra ein vegni translatai simultanmein per talian, franzos e tudestg, ferton ch'il romantsch ei buca vegnius risguardaus.

Per buca piarder l'attenziun ein ils acturs romantschs *Manfred Gross*, menader dalla partiziun plurilinguitad alla Scol'aula da pedagogia dil Grischun, e *Corina Casanova*, presidenta dalla Fundaziun Medias Rumantschas, stai sfurzai da presentar lur «projects da buna pratica» per tudestg, schegie ch'els han perfin projectau lur folias en tudestg.

P assai ella trapla romantscha ein era *Ladina Heimgartner*, directura da Radiotelevision Svizra

Rumantscha, e *Clau Dermont*, co-president dalla Pro Svizra Rumantscha. A moda natirala han els vuliu rispunder per romantsch allas damondas dil moderatur *Rico Valär* ch'ei professor extraordinari per litteratura e cultura rumantscha all'Universitad da Turitg. A moda suverana ha Valär menau en tuttas quatter linguas naziunales tras il program ed ha aschia da temps a temps sco singul pudiu dar in'udida minimala al romantsch. L'administraziun federala segiustifichescha sin damonda ch'ei detti negins survetschs da translaziun simultana per romantsch ch'adempleschien ils criteris usitai da certificaziun.

Il fatg che l'administraziun ha buca giu la veglia da porscher ina plattafuorma adequata al romantsch para contradictories, damai che la cohesiun denter las linguas naziunales ei adina puspei vegnida menziunada dils exponents ufficials sco scazi dalla cultura ed identitad svizra ch'ei vala da

promover. *Christine Matthey*, directura dil Forum Helveticum, ha appellau che la defensiu dil romantsch s'audi tier la responsabladad da mintga burgheisa e mintga burgheis svizzer. Ei seigi il temps da sensibilisar ils cantuns ordeifer il territori tradiziunal dils Romantschs e Talians da metter a disposiziun resursas per la promoziun dallas duas linguas minoritaras.

Era *Sascha Zala*, directur da Documents Diplomatics Svizzers, ha menziunau ch'ei fetschi basegns da metter a disposiziun substanzialmein dapli daners publics che stattan a disposiziun a lunga vesta. *Zala* ha medemamein numnu il principi territorial che defineschi cunfins linguistics sco «zonas da Gore-Tex» ch'ei serradas hermeticamein. Tenor il historicher s'auda il principi territorial da 1848 reformaus perquei ch'el detti l'impressiu da muntognas che discuorien ina lingua.

Ladina Heimgartner perencunter vesa il spazi romantsch sco in laborator d'experiments nua che novs models e projects pon neschier, dils quals l'entira Svizra po profiter. La Romantschia stoppi far diever da quella fermezia, esser curaschusa, experimentar e parter ses resultats cull'entira societad e buca sulet dumandar per daners.

Clau Dermont ha constatau che la confederaziun delegheschi ses pensums da controlla ensi, numnadamein al Cussegli dall'Europa, ferton ch'ella delegheschi la lavur da promoziun engiu e surlaschi quella als cantuns.

Il cusseglier federal *Cassis* ha serau il colloqui culs plaid: «C'è quindi ancora moltissimo da fare...». Mesiras concretas tgei ch'ei seigi tenor siu meini aunc da pigliar a mauns pil romantsch e talian ha el denton presentau neginas.

* **Flurin Bundi, oriunds da Sagogn, studegia historia, romantsch ed antropologia sociala a Berna e Turitg. El ei suprastant dalla Pro Svizra Rumantscha (PSR).**